

2. Бондаренко Г. Реальні гімназії як предмет дискусії про реформування середньої освіти (перша половина 60-х рр. XIX ст.) // Історико-педагогічний альманах. - 2014. – №1. – С. 59 – 67.
3. Рибалка І.К. Історія України. Частина 2. Від початку XIX ст. до 1917 року: [Підр. Для іст.фак. вищих навч. закладів]. – Х.: Основа, 1997. – 480 с.
4. Сірополко С. Історія освіти в Україні. / Підготував Ю. Вільчинський. 2-ге. вид. – Львів: Афіша, 2001. - 664 с.
5. Энциклопедический словарь. Том XXVI. Рабочая книжка – Резолюция.- С-Петербург: Типография акц.общ. “Издат. дело, бывшее Брокгауз-Ефрон”, 1899. – 500 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Маренець Лілія Володимирівна – заступник директора-головний зберігач фондів Державного архіву Кіровоградської області.

Наукові інтереси: історія реальної освіти в Україні XIX – початку XX ст.

УДК 94(477.7) - (340.15)(09) (=112.2) “17/18”

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНОЗЕМНИМИ КОЛОНІЯМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст. – 1804 р.

Олена МАРЧЕНКО (Первомайськ)

Стаття присвячена аналізу формування системи управління іноземними колоніями Російської імперії, зокрема територій Південної України. На основі розгляду нормативно-правової бази зроблено висновки про специфіку й структуру адміністративних органів, що керували процесами переселення та облаштування колоністів.

Ключові слова: іноземні колоністи, Канцелярія опікунства іноземних колоністів, Контора опікунства новоросійських іноземних поселенців.

Статья посвящена анализу формирования системы управления иностранными колониями Российской империи, в том числе территорий Южной Украины. На основе рассмотрения нормативно-правовой базы сделаны выводы о специфике и структуре административных органов, которые управляли процессами переселения и обустройства колонистов.

Ключевые слова: иностранные колонисты, Канцелярия опекунов иностранных колонистов, Контора опекунов новороссийских иностранных поселенцев.

The article is devoted to analyzes of management foreign colonies of the Russian Empire including areas of Southern Ukraine. On the basis of the review of the legal framework was made conclusions about the specific and structure administrative authorities that led process resettlement of colonists.

Key words: foreign colonists, Office guardianship of foreign settlers, Novorossiysk office of guardianship of foreign settlers.

Розгляд впливу політико-адміністративних чинників на розвиток господарства, культури та побуту етнічних груп певних регіонів забезпечує цілісне розуміння закономірностей їхнього формування та еволюції. Проблема видається особливо актуальною в умовах зміни представниками певного етносу природного, політичного та культурного (соціального, конфесійного, господарсько-побутового) середовища. Такими є колоністи Південної України, вивчення історії та етнографії яких зумовлює увагу до організації порядку державного управління справами колоній.

Однак, тривалий час в українській історичній науці питання історії адміністрування в Україні, дослідження управлінських систем на українських землях у складі Російської імперії, осмислення діяльності державних та самоврядних органів територіальної влади залишалися поза увагою істориків [1]. Деякі аспекти проблеми аналізувалися в працях дослідників XIX – початку XX ст. – А.А. Клауса [2], Г.Г. Писаревского [3], Д.І. Багалєя [4] та ін., радянського періоду – О.І. Дружиніної [5] та В.М. Кабузана [6]; кінець XX – початок XXI ст. відзначається появою низки праць, у яких, система управління іноземними колоніями розглядається лише принагідно [7, 8], а також спеціальним дослідженням І.П. Задерейчука [9].

Масове переселення іноземних колоністів у південний регіон України розпочалося з 1787 р. Отже, варто приділити більше уваги формуванню нормативно-правової бази цього процесу, а також практиці її реалізації в другій половині XVIII ст. На початкових етапах заселення імператорські укази, урядові законодавчі акти, постанови цивільних та

військових адміністраторів Новоросійського краю визначали способи та форми переселення, положення окремих верств населення тощо.

Залишаючи поза увагою причини запровадження іноземних колоній, оскільки це питання не входить до предмета нашого дослідження, зауважимо, що значна зацікавленість у розгортанні міграційних процесів спонукала до створення нормативно-правової бази й управлінської системи, покликаної забезпечити виконання усіх ухвалених рішень у цій царині.

4 грудня 1762 р. імператриця Катерина II видала маніфест про запрошення іноземних колоністів у Росію “Про дозвіл іноземцям, окрім євреїв, виходити і селитися в Росії і про вільне повернення на свою батьківщину російських людей, що втекли за кордон” (текст маніфесту вміщений у Повному зібранні законів Російської імперії) [10, с. 126].

На той час уже існував досвід створення на прикордонних землях, безпосередньо наближених до можливого театру воєнних дій військово-поселенських округів Нової Сербії й Слов'яносербії, які об'єднували військові поселення сербів, волохів, болгар, греків та інших іноземців. Округи підпорядковувалася Військовій колегії. Однак, маніфести 1762 р. й наступного 1763 р. засвідчували прагнення уряду розширити масштаби іноземної колонізації і розвивати сільські колонії з економічною метою.

22 липня 1763 р. було проголошено маніфести, які стосувалися іноземних колоністів. Маніфест “Про дозвіл усім іноземцям, що в Росію в'їжджають, поселятися в яких губерніях вони побажають і про даровані їм права” гарантував вільне поселення в будь-якій місцевості Російської імперії, де хто забажає. Виняток для євреїв формально тепер уже не діяв. Далі проголошували привілеї та пільги (“авантажі”) для іноземних колоністів: свобода віросповідання і право на спорудження своїх церков, звільнення від усяких податків на 30 пільгових років (при поселенні в містах – на 5 пільгових років), надання безвідсоткових позичок на 10-річний термін на будівництво будинку, домашню обстановку й господарське обзаведення, а також відшкодування колійних та кормових витрат на переїзд до Росії, особливим стимулом було звільнення від військової повинності. Маніфест також гарантував іноземним поселенцям право на місцеве самоврядування [11, с. 313 – 316].

Маніфест цей, як показують подальші факти, мав важливе практичне значення: хоча в ньому нічого не говориться власне про Новоросію, але на підставі його селилися іноземці там аж до воцаріння імператора Олександра I [4, с. 85].

Для завідування справою колонізації і влаштованими колоніями була заснована в Санкт-Петербурзі під головуванням графа Г.Г. Орлова Канцелярія опікунства іноземних колоністів [12, с. 312 – 314]. Згідно з Інструкцією Канцелярії опікунства іноземних, вона мала “владу й переваги, рівні проти державних колегій”, тобто мала характер особливого міністерства й зобов'язана була звітністю однієї імператриці. Канцелярія опікунства отримувала щорічно 200000 крб. на надання допомоги при переселенні з можливістю в подальшому уточнення суми [13, с. 316 – 318]. Ці кошти були на той час значною сумою. Вона складалася з президента, призначуваного самою імператрицею, і членів, що обираються президентом [12, с. 212 – 213]. Оклад платні службовцям у ній був призначений такий же, як і в інших колегіях, а саме: статському раднику 1500, колезькому раднику 1200, секретарю 600, скарбнику, бухгалтеру й перекладачеві – кожному по 400 крб., канцеляристам по 250 крб., а знає по-німецьки 300 крб., підканцеляристам і копіїстам по 120 крб., а знавцям німецької мови по 130 крб. на рік [14, с. 328].

У своєму ставленні до іноземних переселенців Канцелярія опікунства повинна була керуватися вищезазначеним маніфестом від 22 липня 1763 р. На Канцелярію покладалось “опікунство про всіх прибулих у Росію на поселення іноземців, ...щоб вони ніяких виснажливих тягот не зазнавали” [13, с. 317].

Царському самодержавству вдалося створити високоефективну систему керівництва процесом колонізації, виробивши відповідні правові та адміністративні механізми, налагодивши державний контроль за всіма сторонами міграційного процесу. Канцелярією опікунства іноземних поселенців були налагоджені тісні зв'язки з російськими дипломатами, які перебували при дворах німецьких князівств, а також з представниками, що займалися вербуванням колоністів за рубезем. Цей зв'язок підтримувався через спеціального секретаря Канцелярії, який володів іноземними мовами. За своїми правами Канцелярія прирівнювалася до державної колегії і мала характер окремого міністерства (існувала до 1782 р.).

Про важливе політичне значення цієї установи й особливу увагу до неї з боку царського двору свідчить той факт, що на посаду Президента Канцелярії опікунства був призначений фаворит Катерини II – генерал-ад'юнкт і дійсний камергер граф Г.Г. Орлов, що вже саме собою повинно було слугувати заставою успішності дій канцелярії [3, с. 68]. Канцелярія підпорядковувалась особисто імператриці. Для правильної організації прийому колоністів, що прибували водним шляхом у Росію, в Оранієнбаумі за пропозицією Орлова у квітні 1764 р. був призначений комісаром іноземець Адам Дельфт, який немало років прожив у Росії і знав німецьку й російську мови; крім цього, він був людиною чесної поведінки [15, с. 12].

Переселення в Російську імперію розпочалось уже 1763 р. і змогло невдовзі набрати широкого розмаху завдяки добре поставленій роботі вербувальників, які розповсюджували агітаційні листівки.

Початкове поселення іноземців відбувалося під керівництвом Канцелярії опікунства через особливих комісарів, на яких лежали обов'язки місцевого управління. О.А. Клаус вважає вірогідним, що внутрішні справи колоній були віддані на розгляд самих поселенців і комісарів, що ними керували [2, с. 15 – 16].

1766 р. заснована Контора канцелярії опікунства іноземних у Саратові, якій були підпорядковані комісари. Її владні повноваження визначалися нарівні з іншими колезькими конторами; скарги, які виникали в результаті суперечок місцевих жителів і новоприбулих повинні були розглядатися Конторою спільно з воєводською канцелярією [16, с. 656 – 659].

Триває практика створення військових поселень із залученням іноземних підданих, які різними способами прибували до Російської імперії. Значних масштабів досягнуло створення на Півдні України військових формувань козацького виду, одним з яких було Грецьке (Албанське) козацьке військо, яке існувало впродовж 1775 – 1859 рр. [17, с. 6 – 10].

Після 1782 р., в процесі утворення губерній колонії були підпорядковані губернській адміністрації. Канцелярія і Контора канцелярії були скасовані, й управління колоністами, нарівні з казенними селянами, довірено “директорам домоводства”; безпосереднє завідування кожною колонією залишилося в руках комісара.

З 1787 р. починається процес планомірного переселення німців та інших іноземних переселенців на землі південної України. До кінця XVIII ст. тут проживали: меноніти на Хортиці (8 колоній, Катеринославський повіт), у Кронсгартені (Новомосковський повіт) і Шенвізе (Павлоградський повіт), а також колоністи в Йозефсталі (Новомосковський повіт), Данцигу (Єлисаветградський повіт), Ямбурзі (Катеринославський повіт) і Шведській колонії (Херсонський повіт).

А.О. Скальковський відзначає визначну роль, яку відіграв князь Г.О. Потьомкін, призначений 1776 р. Катеринославським і Таврійським генерал-губернатором в організації місцевого управління й процесу заселення південноукраїнського регіону, зокрема й вихідцями з-за кордону [18, с. 160 – 162; 183; 196]. Високу оцінку зусиллям його наступника Катеринославського, Вознесенського й Таврійського генерал-губернатора графа П.О. Зубова з облаштування переселенців з-за кордону дається імператрицею Катериною II в Іменному указі 1795 р. [19, с. 686]. Визначаються умови поселення в Одесі та її околицях греків й албанців із залученням їх до військової служби. Зокрема, рекомендується призначення одного Попечителя у Дворянських товариствах Предводителів, який мав турбуватися про надання матеріальної допомоги переселенцям, про захист їх від утисків, вирішення суперечок у їхньому середовищі тощо [19, с. 687].

Зважаючи на крайній занепад колоній і загальні скарги поселенців на зловживання і всякого виду утиски, 4 березня 1797 р. при Сенаті була створена Експедиція державного господарства, опікунства іноземних поселенців та сільського домоводства під відомством генерал-прокурора як центральний орган управління колоніями, вилученими з ведення загальних установ [20, 21]. У віданні Експедиції перебували місцеві управління колоніями північними (тобто петербурзькими), поволзькими і південного краю.

1797 р. Експедиція вжила низку заходів, що стосуються іноземних поселень на Волзі. Установивши, що управління колоніями не відповідає їхньому становищу і правам колоністів, обіцянним при поселенні, вона відновила Саратовську Контору опікунства іноземних [22, с. 641]. У результаті саратовські колонії були вилучені із загальної структури цивільного управління, і колоністи отримали самоврядування. Діяльність Контори стала регламентуватися особливою інструкцією, затвердженою тоді ж [23, с. 641 – 643].

Занепад стану новоросійських колоній та упущення в їхньому управлінні спонукали Експедицію 1798 р. відправити радника Географічного департаменту С.Х. Контеніуса з інспекцією. Оглядаючи протягом року колонії, С.Х. Контеніус привів у порядок заплутані рахунки, а в Експедицію подав складені ним самим плани селищ і дав достовірний опис становища поселенців [24, с. 9]. Його записка стала основою доповіді Сенату імператорові “Про державного господарства Контори опікунства новоросійських іноземних поселенців”, височайше затвердженої 6 квітня 1800 р. [25].

Новоросійська Контора створена за виглядом Саратовської і повинна була здійснювати загальне управління всіма іноземними колоніями в краї. 26 липня 1800 р. відбулося затвердження доповіді Сенату “З інструкцією Конторі опікунства новоросійських іноземних поселенців” [26], проект якої підготувала Експедиція. “Інструкція” визначила основні функції Контори й багато років була керівництвом для чиновників, залишаючись незмінною до її реорганізації 1818 р.

16 травня 1801 р. була затверджена й “Інструкція для внутрішнього розпорядку та управління новоросійських колоній” [27], що стосувалася тільки внутрішнього життя поселень. 7 липня 1803 р. до неї були затверджені деякі доповнення [28].

З царювання імператора Олександра І іноземна колонізація в межах Новоросійського краю починає вестися на інших умовах. Указом 1802 р. на ім'я новоросійського воєнного губернатора до справи облаштування іноземців, їхнього зарахування до міщанського, купецького чи чиновницького станів залучалися міські магістрати й губернські правління [29]. Новоросійському губернатору доручалося всіляко сприяти їхньому поселенню.

Експедиція державного господарства, опікунства іноземних поселенців та сільського домоводства 17 жовтня 1802 р. була підпорядкована міністру внутрішніх справ [30, с. 245].

У доповіді міністра внутрішніх справ “Про правила для прийняття і водворення іноземних колоністів” від 20 лютого 1804 р. містилися нові підходи до колонізації [31]. Колонізаційні потоки в цей період були спрямовані переважно на південноукраїнські землі. Виходячи з того, що у початковий період іноземної колонізації прибуло чимало переселенців, які не були спроможними в силу різних причин вести власне успішне господарство, а також у зв'язку з тим, що площа вільних державних земель скоротилася, було запропоновано залучати лише добрих і самодостатніх господарів. Передбачалося допускати до поселення в Росії тільки хліборобів і майстрових, що мають надійні свідчення в тому, що вони добрі господарі, нічого не винні своєму уряду та досить заможні в такій мірі, щоб кожен мав готівки або товарів не менше як на 300 гульденів. Попередньо визначалися місця для поселення: Херсонська, Катеринославська й Таврійська губернії, біля Одеси переважно для хліборобів, біля Феодосії для садівників і виноградарів, при Молочних Водах для менонітів; головне управління над цими колоніями доручено Херсонському військовому губернатору; збільшена кількість доглядачів і надані нові можливості Конторі Опікунства над іноземними поселенцями. 1804 р. їх вийшло з різних місць Німеччини 814 родин, менонітів 162 родина, болгар й інших націй 366, разом 1342 родини, нарешті, 469 душ ногайців і татар, яким відведені землі за їхнім бажанням, у Тмутараканському повіті на узбережжі Азовського моря. Переселенцям було запропоновано значні пільги. Усім таким поселенцям дозволено, набувати у власність землі з тим, однак, обмеженням, що при виході з Росії вони зобов'язані продати їх Російським підданам. Складені правила, на яких поміщики можуть приймати й випускати колоністів на свої землі; написано особливе положення про вихідців з Молдавії, що оселилися на поміщицьких землях між Бугом і Дністром [32, с. 124 – 125].

Зацікавленість уряду Російської імперії в заселенні новоприєднаних земель і формуванні категорій населення, не пов'язаних з місцевими традиціями, зумовила залучення переселенців із-за кордону, яке відбувалося в різноманітних формах. Система управління іноземними колоніями, які утворювалися на півдні України впродовж останньої чверті XVIII ст., була покликана максимально сприяти залученню та облаштуванню переселенців, яким, зокрема, надавалися численні пільги адміністративного характеру. У кінці XVIII – на початку XIX ст. російський уряд розпочав посилення державного контролю за іноземними колоністами, зокрема, було реформовано органи управління іноземними колоніями.

Утворення 1800 р. Контори опікунства Новоросійських іноземних поселенців визначило посилення державного контролю в здійсненні загального управління іноземними колоніями. Водночас на місцях на початку XIX ст. російським урядом було

впроваджено виборний адміністративний апарат, яким значно обмежено самоврядування іноземних колоністів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Реєнт О.П. Історія України XIX – початку XX ст.: методологічний зріз і тематичні напрями наукового пошуку [Текст] / Реєнт О.П. // Український історичний журнал. – 2007. – № 6. – С. 218-232.
2. Клаус А.А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. Выпуск I. / А.А. Клаус – СПб: Типография В.В. Нусвальта, 1869. – 516 с.
3. Писаревский Г.Г. Избранные произведения по истории иностранной колонизации в России / Подготовка текста, составление, редактирование, комментарии И.В. Черказяновой. – М.: МСНК, 2011. – 224 с., порт.
4. Багалей Д.И. Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры. Исторический этюд / Д.И. Багалей. – Киев: Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, 1889. – 118 с. – (Оттиск из “Киевской Старины”)
5. Дружинина Е.И. Северное Причерноморье в 1775 – 1800 гг. [Текст] / Е.И. Дружинина. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1959. – 279 с.
6. Кабузан В.М. Заселение Новороссии (Екатеринославская и Херсонская губернии) в XVIII – первой половине XIX века (1719 – 1858 гг.). [Текст] / В.М. Кабузан. – М.: Наука, 1976. – 307 с.
7. Плеве И.Р. Манифест Екатерины II от 22 июля 1763 г.: обещания и реальность [Текст] / И.Р. Плеве. // Российские немцы. Историография и источниковедение. Материалы международной научной конференции. Анапа, 4–9 сентября 1996 г. – М.: Готика, 1997. – С. 26–32.
8. Шадт А. А. Правовой статус немецких колонистов в России XVIII–XIX вв. (состояние вопроса и постановка проблемы) / А.А. Шадт. // Немцы России: социально-экономическое и духовное развитие (1871 – 1941 гг.) – М.: ЗАО “МДУ Холдинг”, 2002. – С. 15 – 29.
9. Задерейчук І.П. Формування органів управління німецькими колоніями Півдня України наприкінці XVIII ст. – 1818 р. [Текст] / І.П. Задерейчук. // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия “Юридические науки”. Том 21 (60). - № 1. - 2008. – С. 17 – 23.
10. Полное Собрание Законов Российской Империи : Собрание первое: С 1649 по 12 декабря 1825 года. – СПб.: Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. – 48 т.: указ. (далі ПЗЗРІ) – Т. 16: С 28 июня 1762 по 1765. – № 11720. – С. 126.
11. ПЗЗРІ. – Т. 16: С 28 июня 1762 по 1765. – № 11880. – С. 313-316.
12. ПЗЗРІ. – Т. 16: С 28 июня 1762 по 1765. – № 11879. – С. 312-314.
13. ПЗЗРІ. – Т. 16: С 28 июня 1762 по 1765. – № 11881. – С. 316-318.
14. ПЗЗРІ. – Т. 16: С 28 июня 1762 по 1765. – № 11890. – С. 328.
15. Стрикун Т.М. Німецька колонізація в Російській імперії II пол. XVIII ст.: її причини та початок / Т.М. Стрикун // Матеріали науково-практичної конференції “Німецькі поселення в Україні II пол. XVIII – I пол. XIX ст.” / За ред. Т.М. Стрикун. – Бахмач, 2008. – С. 14 – 17.
16. ПЗЗРІ. – Т. 17: 1765 – 1766. – 1830. – № 12619. – С. 656-659.
17. Шиян Р.І. Грецьке (Албанське) козацьке військо. 1775 – 1859 рр. // Козацтво на Півдні України. Кінець XVIII–XIX ст. / Автори-упоряд.: О.А. Бачинська й ін., гол. ред. В.А. Смолій. – Одеса: Друк, 2000. – С. 6 – 10.
18. Скальковский А.А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. 1730 – 1823. / Скальковский А.А. – Ч. 1. – Одесса, 1836. – 287 с.
19. ПЗЗРІ. – Т. 23: С 1789 по 6 ноября 1796. – № 17320. – С. 686 – 688.
20. ПЗЗРІ. – Т. 24: С 6 ноября 1796 по 1798. – № 17865. – С. 508.
21. ПЗЗРІ. – Т. 24: С 6 ноября 1796 по 1798. – № 17866. – С. 508 – 509.
22. ПЗЗРІ. – Т. 24: С 6 ноября 1796 по 1798. – № 18021. – С. 641.
23. ПЗЗРІ. – Т. 24: С 6 ноября 1796 по 1798. – № 18022. – С. 641 – 643.
24. Попечительный комитет об иностранных поселенцах Южного края России. 1799-1876 гг.: Том.1: Аннотированная опись дел 1799 – 1818 гг. / Сост. О. В. Коновалова, О. М. Набока, Э. Г. Плесская, Ред. О.В.Коновалова. – Одесса: ОКФА; изд-во “ТЭС”, 1998. – 364 с.
25. ПЗЗРІ. – Т. 26: 1800-1801. – № 19372. – С. 115 – 128.
26. ПЗЗРІ. – Т. 26: 1800-1801. – № 19492. – С. 243 – 245.
27. ПЗЗРІ. – Т. 26: 1800-1801. – № 19873. – С. 635 – 649.
28. ПЗЗРІ. – Т. 27: 1802-1803. – № 20841. – С. 726 – 731.
29. ПЗЗРІ. – Т. 26: 1800-1801. – № 20259. – С. 136 – 137.
30. ПЗЗРІ. – Т. 27: 1802-1803. – № 20406. – С. 243 – 248.
31. ПЗЗРІ. – Т. 28: 1804-1805. – № 21163. – С. 137.
32. Варадинов Н.В. История Министерства внутренних дел: [Ч. 1-3] / [Соч.] докт. прав и философии Н. Варадинова. - СПб.: тип. М-ва внутр. дел, 1858-1863. - 8 т. – Ч. 1: [Период первоначального

учреждения министерств : С 8 сент. 1802 г. по 1809 г. включительно]. – 1858. – [2], 250, 45, [13] с., 3 л. табл.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марченко Олена Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ІІІ НУК імені адмірала Макарова.

Наукові інтереси: соціально-економічний та етнокультурний розвиток Південної України в кінці XVIII – на початку XX ст.

УДК 94(4)“0717/0741”

ІДЕОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ІКОНОБОРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЛЬВА ІІІ ІСАВРА

Сергій МІЛЮТІН (Кіровоград)

У статті автор аналізує причини іконоборської політики Льва ІІІ Ісавра, доводячи, що головними причинами втручання імператора у церковне життя було прагнення до очищення християнства від шкідливих нашарувань язичницького та єретичного походження.

Ключові слова: ікона, іконоборство, єресь, церква, едикт, павликіани.

В статье автор анализирует причины иконоборческой политики Льва ІІІ Исавра, доказывая, что главной причиной вмешательства императора в церковную жизнь было желание очистить христианство от вредоносных идей языческого и еретического происхождения.

Ключевые слова: икона, иконоборчество, ересь, церковь, эдикт, павликиане.

In the article the author analyzes the reasons of iconoclastic Leo III Isaurian's policy, arguing that the main reason for the emperor's intervention in church life was the desire to clean up bad Christian pagan accretions and heretical origin.

Keywords: icon, iconoclasm, heresy, church, edict, Paulicians.

Протягом століть Візантійська імперія демонструвала стійкість перед обличчям ворога. Не в останню чергу заслуга в цьому належить інституту церкви. Ні для кого не секрет, яке місце займала релігія в житті людей тієї епохи. Християнство акумулювало в собі ту самобутність та самоідентифікацію, яка дозволяла ромеям не розчинитися у хвилях азіатських народів, які прибували із сходу.

Церковний та адміністративний апарат у Візантії перебували в симбіозі та доповнювали одне одного. Церква довгий час була тим об'єднуючим фактором, який не давав таким різним за етнічним та культурним складом народам, що населяли імперію розпастися на окремі територіально-політичні одиниці.

Періодично християнство у Візантії зіштовхувалося із різними ідейними нашаруваннями, котрі трансформувалися в інтелектуальні дебати, а іноді коли синоди та собори не могли розв'язати релігійні протиріччя переходили у відкриту військову боротьбу.

Іконоборство сколихнуло Візантію у VIII ст. і викликало між противниками та прихильниками вшанування ікон довгу інтелектуальну боротьбу, котра дуже швидко переросла в збройне протистояння. В історичній науці сформувалося ряд концепцій щодо природи іконоборства та причин, що викликали це соціокультурне явище, деякі із концепцій не витримали випробування часом і через слабку доказову базу покинули аннали канонічної історії, але і на сьогодні їх можна побачити в працях окремих істориків.

У статті автор ставить за мету проаналізувати причини, що спонукали Льва ІІІ Ісавра до видання іконоборського едикту, та визначити, яких практичних результатів прагнув досягнути імператор своїм утручанням у релігійні справи держави.

Аналіз історіографічної бази: інтерес для дослідження мають праці не тільки сучасних авторів таких, як В.М. Лур'є, Ф.В. Баранов, А.М. Величко, але й праці істориків дореволюційного періоду В.В. Болотов, Ф.І. Успенський, М.Е. Поснов та радянської доби – К.Н. Успенський, С.Д. Сказкін. Передусім це пояснюється тим, що кожна генерація істориків привносила в дослідження іконоборства нові концепції, котрі на сьогодні активно постулюються в історичній науці.

Незважаючи на гостру критику імператора Льва ІІІ Ісавра окремими сучасниками, зокрема Феофан Сповідник називав його антихристом, а Іоанн Дамаскін звинуватив у безбожності, більшість істориків позитивно оцінюють його особистість.